

СПОГАДИ

П. Т. ТРОНЬКО (Київ)

Взаємозв'язки урядових структур і громадських організацій України з Товариством об'єднаних українців Канади

1918 р. українці, яких свого часу лиха доля відірвала від рідних осель і закинула на чужину, створили громадську організацію Товариство об'єднаних українців Канади (ТОУК). Першоемігранти і їхні нащадки, ставши повноправними громадянами Канади, своєю сумлінною і нелегкою працею багато зробили для розбудови країни, де їм судилося жити, працювати, рости дітей. Однак, сприйнявши Канаду як свою нову батьківщину, вони ніколи не забували свого коріння, свого народу, отчого краю, берегли і оберігали його культуру, рідну материнську мову й пісню, які передавали з покоління в покоління.

Вони свято вірили, що прийде день довгожданої волі, і український народ визволиться від соціального та національного гноблення, що всі українські землі возз'єднаються в українську могутню державу. Ця заповітна мрія здійснилася. Сьогодні всі українські землі об'єднані, а Україна є незалежною, суверенною державою.

80 років, що минули, були позначені героїчними і трагічними сторінками в історії нашої країни. Ми пережили громадянську війну, голод, страшну Другу світову війну, дорогою ціною заплативши за перемогу над фашизмом. Величезний внесок зробив український народ у розгром гітлерівських загарбників. Українська земля була густо полита кров'ю мільйонів синів і дочок нашого народу, а також інших народів колишнього Радянського Союзу. Для багатьох з них вона стала останнім притулком, в ній вічним сном сплять наші брати і сестри — герої-воїни, партизани і підпільники. Понад 28 тис. братніх і одиноких могил, 45 тис. пам'ятників і обелісків по всій Україні — хвилююче свідчення того, якою ціною була завойована довгождана перемога над ворогом. У полум'ї війни загинув кожний п'ятий мешканець України, що становить близько десяти млн. чоловік

Війна порушила етнофонд України, було зруйновано або зовсім знищено сотні міст і сіл, залишилися без годувальників сотні тисяч вдів, дітей-сиріт та інвалідів. Та відомо, що друзі пізнаються в біді, і народ України, віддаючи належне народу Канади, який у роки Другої світової війни зробив чималий внесок у справу перемоги над німецько-фашистським агресором, завжди пам'ятатиме і передаватиме з покоління в покоління, що першими, хто подав руку братньої допомоги із-за океану понівеченій ворогом Україні, були українці з далекої Канади. Організовані керівництвом Товариства об'єднаних українців Канади разом з Лігою Американських українців (ЛАУ) люди доброї волі з особистих заощаджень внесли 303 796 доларів для закупівлі подарунків дітям-сиротам, батьки яких загинули від рук нацистських окупантів. Ці такі дорогі для нас подарунки українських трударів з Канади 1946 р. пароплавом "Росія" привезли до Одеси і вручили за призначенням делегації ТОУК і ЛАУ Василь

Тересьо — голова КВК ТОУК, Михайло Ракочий — секретар Крайової Ради ЛАУ і Петро Кравчук — активіст ТОУК².

Після завершення Другої світової війни на порядок денний життя народів планети стало питання закріплення результатів довгожданої Перемоги, зміцнення миру і міжнародного співробітництва. У жовтні — листопаді 1945 р. в Лондоні відбувся Всесвітній Конгрес демократичної молоді, основним девізом якого було: "Молодь світу, за краще майбутнє — єднайся!" В роботі конгресу взяли участь делегації 63 країн світу³, в тому числі й молодіжні делегації України та Канади. Саме в Лондоні більш як півсторіччя тому відбулося наше перше знайомство, а точніше сказати — братання української і канадської молоді. В складі української делегації було 10 осіб, серед них поег-партизан Платон Воронько, канадську молодь представляв у числі інших членів делегації українець Богдан Гарматюк. На одній із зустрічей присутні були до сліз зворушені, коли ці молоді українці — один з Канади, а другий з України — на знак братерства зняли з себе сорочки і обмінялися ними.

У тому ж році на сесію Генеральної асамблеї ООН прибула урядова делегація України, очолювана міністром закордонних справ Дмитром Мануїльським. Україна, як відомо, стала одним із засновників Організації Об'єднаних Націй, її постійним членом і зробила вагомий внесок у повоєнну розбудову світу. Повертаючись із Сан-Франциско літаком, українська делегація зупинилася в Едмонтоні, де відбулася її зустріч з керівниками ТОУК Матвієм Шаткульським, Іваном Навізівським і Петром Кравчуком. Провінціальним комітетом Товариства українських канадців на честь делегації було влаштовано прийом, на якому виступив з промовою Дмитро Мануїльський. Як свідчать документи, ця зустріч поклала початок плідного співробітництва між урядовими структурами і іромадськими організаціями України та ТОУК і його місцевими осередками.

Саме тоді до керівника української урядової делегації в Сан-Франциско звернулися з листом Крайовий виконавчий комітет ТОУК, редактори газет "Українське життя" та "Українське слово". Вони писали: "Звертаємось до Вас з проханням допомогти нам налагодити постійний зв'язок з науковими, освітніми і мистецькими установами Радянської України. Такий зв'язок дуже потрібний в інтересах українського народу Радянської України і в інтересах українського населення Канади"⁴. Дати в листі висловлювалося прохання надсилати постійно з України до Канади газети, журнали, наукову літературу, музично-нотні видання творів українських композиторів, твори відомих українських письменників, особливо ті, в яких висвітлюються події Другої світової війни; акредитувати в Україні, головним чином у центрах західних областей, кореспондентів канадських газет "Українське життя" і "Українське слово", які б висвітлювали економічний, освітній, культурно-мистецький розвиток регіонів.

Це прохання було задоволене. На адресу ТОУК, газет "Українське слово" і "Українське життя" почала надходити з України велика кількість різної літератури, яка допомогла багатьом канадським українцям зрозуміти процеси, що відбуватися в той складний період в її економічному, культурному і суспільно-політичному житті.

Відповідаючи Українському товариству культурних зв'язків із закордоном, Матвій Шаткульський у січні 1947 р. писав: "Дозвольте мені, як редакторові "Українського слова", що виходить у Вінніпегу, Канада, і як секретареві Головної Управи Канадського Товариства культурного зв'язку з Україною, скласти УТКЗ щиросердну подяку за надсилання нам до Канади різноманітного матеріалу про культурне, освітнє, наукове й загальногромадське життя на Україні. Надісланий Вами матеріал ми широко викорис-

товували в Каналі для ознайомлення в першу чергу українського населення, а також людей інших національностей, в тому числі і англійської, із станом науки, освіти та культури на Україні.

Засвідчую, що надісланий Вашим товариством матеріал завжди був дуже нам допоміжний в різних галузях нашої праці серед українського населення в Канаді. Він допомагає нам правильно висвітлювати те, що німці зробили на Україні, відбудову України, відродження наукового, освітнього і культурно-мистецького життя. Цей матеріал допомагає нам зміцнювати любов і пошану до України серед українців у Канаді, плекати серед них українську культуру, традиції українського народу. Ця праця завершилась приїздом в 1946 році української делегації з Києва—Львова, що було справжнім урочистим святом для українців Канади" ⁵.

У складі першої делегації з України, про яку згадує Матвій Шатульський, були народні артисти СРСР Зоя Гайдай та Іван Паторжинський, викладач Львівського державного університету ім. Івана Франка Василь Стефаник, поет Андрій Малишко, редактор газети "Радянська Україна" Лука Паламарчук. Вони прибули на фестиваль до Канади 27 липня 1946 р. Виступи делегатів з України з великим ентузіазмом і любов'ю вітала багатотисячна аудиторія. Після фестивалю гості відвідали багато міст Канади — від Тихого до Атлантичного океану. Численні зустрічі членів делегації на канадській землі перетворилися в яскраву демонстрацію єднання українців двох держав. Архівні документи більш як півстолітньої давнини зберегли свідчення тієї, справді неповторної атмосфери, що панувала під час цих зустрічей. У телеграмі на ім'я Українського товариства культурних зв'язків із закордоном 2 вересня 1946 р. редактор газети "Українське життя" Степан Мацієвич повідомляв: "Яку Західній Канаді — на фестивалях у Едмонтоні і Саскатуні та на великих народних зборах у Ванкувері, Реджайні і Вінніпегу, так і в східній Канаді українські канадці всюди урочисто вітають братню делегацію з Радянської України. Тисячі народу виходять на станції, приходять на концерти, влаштовують великі мітинги і банкети, щоб побачити, привітати і послухати дорогих гостей з України та передати через них низький поклін рідній землі" ⁶.

Перебування делегації України в Канаді і ті по-справжньому братерські зустрічі на канадській землі мали широкий розголос і позитивну оцінку громадськості в Україні. Все це сприяло розширенню в повоєнні роки культурних зв'язків між нашими країнами, започаткувало регулярні обміни делегаціями митців між Товариством культурних зв'язків з українцями за кордоном і Товариством об'єднаних українців Канади та РЗТ. У повоєнні роки на запрошення ТОУК і РЗТ в різний час побували на канадській землі уславлені художні колективи: хор ім. Григорія Верьовки, танцювальний ансамбль ім. Павла Вірського, тріо бандуристок, видатні співаки, народні артисти СРСР Євгенія Мірошніченко, Дмитро Гнатюк, Юрій Гуляєв та багато інших.

У свою чергу до України приїздили і виступили з концертами відомий ансамбль "Гагілка", таниювально-хоровий ансамбль ім. Т. Г. Шевченка, у складі якого було 100 чоловік⁷. За час своїх гастролей - з 4 по 25 серпня 1970 р. — ансамбль дав 12 концертів у Києві, Полтаві, в селі Кошманівка Машівського району Полтавської області, Харкові, місті Змієві Харківської області, Львові, Ужгороді, Тернополі, Чернівцях⁸ і залишив помітний слід у культурно-мистецькому житті України.

У повоєнні роки Товариство об'єднаних українців Канади і Робітниче заповомове товариство, незважаючи на те, що Україна в умовах тоталітарного режиму переживала нелегкі часи, систематично підтримувати культурні зв'язки з м. Києвом, багатьма обласними центрами, і це надава-

ло їм наснагу в збереженні народних традицій у багатонаціональному канадському суспільстві.

У свою чергу Урядом і громадськими організаціями України, незважаючи на відсутність дипломатичних відносин з Канадою, робилося все необхідне, щоб зв'язки з її прогресивними організаціями мали стабільний характер. Від громадських організацій України за сприянням і допомогою урядових структур, на прохання ТОУК і РЗТ до Канади систематично надсилювалися література, кінофільми, витвори народно-прикладного мистецтва, фотовиставки, фонозаписи українських пісень, грамплатівки, що допомагали в першу чергу молоді краще пізнати життя України, розуміти витоки її багатовікових традицій і історії. В довідці про зв'язки України з Канадою за 3 серпня 1966 р., що збереглася в Центральному державному архіві громадських організацій України, зазначалося:

"Громадські організації, окремі навчальні заклади УРСР підтримують активні і широкі зв'язки з прогресивними організаціями, редакціями газет, діячами науки і культури Канади.

Тільки в 1965 р. та в 1 півріччі цього (1966. — *П. Т.*) року українське товариство дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами надіслало до Канади:

близько 20 тис. примірників соціально-економічної, художньої літератури та ілюстрованих видань, у тому числі тематичні бібліотеки (по 30-100 назв у кожній) "XXIII з'їзд КПРС і XXIII з'їзд КП України", "Сучасна українська поезія", "Українське народне мистецтво", "Київ—місто-герой", "І. Я. Франко", "20 років з дня розгрому фашистської Німеччини"; 56 комплектів планшетних фотовиставок "Радянська Україна", "Народна освіта в УРСР"; 6 комплектів виставки прикладного мистецтва, виставки дитячого малюнку, естампів, живописних творів радянських художників; 214 фотодобірок 25 назв; 47 копій науково-популярних і хронікально-документальних кінофільмів англійською, французькою, іспанською, німецькою, російською та українською мовами; 295 статей і виступів державних і громадських діячів республіки, письменників, журналістів; 106 копій магнітозаписів, в тому числі концерти української радянської симфонічної, оперної музики, народної, естрадної пісні, художньої самодіяльності колективів України; понад 2000 грамплатівок із записами української класичної, сучасної і народної музики.

До Канади надсилається тижнева газета "Вісті з України" з додатком англійською мовою, а також брошури, які видаються Товариством культурних зв'язків з українцями за кордоном.

Широкі зв'язки існують між Київським та Альбертським університетами (м. Едмонтон). Щороку ці університети обмінюються науковцями для читання лекцій. В цьому році в КДУ були проведені місячні курси викладачів української мови з Канади.

Щороку в Україну запрошується для ознайомлення з життям нашого народу 4—5 делегацій ТОУК, Робітничого запомогового товариства (РЗТ) та інших прогресивних канадських організацій, 4 активісти цих організацій — на відпочинок та 4 — на навчання у вузах України.

За останні роки для ТОУК в Україні було підготовлено 29 спеціалістів. Зараз у Києві навчається 13 членів ТОУК, в КДУ - 6 чоловік, консерваторії — 4 чоловіки, в педінституті ~ 2 чоловіки, в хореографічному училищі — 1 чоловік"⁹.

Окрім того, на прохання керівництва ТОУК і РЗТ за рішенням урядових інстанцій України було передано ряд визначних творів образотворчого і монументального мистецтва. Зокрема, скульпторами Олексієм Олійником і Макаром Вронським було виготовлено в бронзі постать Тараса

Шевченка і передано її до Канади, і липня 1961 р. в Палермо в українській літній оселі відбулося відкриття першого пам'ятника великому Кобзареві на американському континенті. В присутності більш як 45 тис. осіб відкрив монумент Василь Пилипів — син першого поселенця в Канаді Івана Пилипів¹⁰.

До сторіччя з дня народження великого Каменяра у Вінніпегу було відкрито музей і встановлено погруддя Івана Франка, виготовленого скульптором з України¹¹.

А ось як згадує Петро Кравчук у своїй книзі про відкриття пам'ятника Лесі Українки в Києві і Саскатуні: "Після відкриття пам'ятника (Лесі Українки в Києві у вересні 1973 р. — П. Т.) до мене підійшов перший секретар ЦК КПУ Володимир Щербицький. Привітавшись, запитав, як мені подобається пам'ятник? Звичайно, позитивно висловився про цю історичну подію. При цім він сказав: "Ось вам би в Канаді знадобився такий пам'ятник. Могли б його встановити в західній Канаді, бо у східній, у місті Торонто вже є пам'ятник поетесі". Щербицький звернувся до Галини Кальченко, скульпторки, яка створила щойно відкритий пам'ятник, зі словами: "Галино Никифорівно, ось Петро Ількович говорить, що їм потрібен пам'ятник Лесі Українки в Канаді. Що ви думаєте, можете взятись за цю справу?" Вона відповіла: "У мене є двометрова статуя Лесі". Щербицький підкликав П. Тронька, який стояв неподалік (я тоді працював заступником голови Уряду. — Я Т.) і сказав "Петре Тимофійовичу, ми домовилися з Галиною Никифорівною, щоб подарувати канадським друзям пам'ятник Лесі Українки. Займіться цим, це по вашій лінії". Ось так Володимир Щербицький подарував канадським українцям пам'ятник Лесі Українки, який нині височить на території студентського містечка \ Саскатуні"¹².

За рішенням Уряду, деяким музеям Канади було передано чимало картин українських живописців, а художній галереї Миколи та Ольги Колчанківських з Ніагара-Фолс подаровано з Дніпропетровського музею оригінальну скульптуру "Половецька баба"¹³.

І все ж я хотів би підкреслити, що основною формою зв'язків урядових структур України з представниками і активістами громадських організацій Канади було наше спілкування — обмін делегаціями, туристськими групами, що, починаючи з 1946 р., проводився систематично. Люди різних професій! - урядовці, вчені, працівники культури і мистецтва, керівники громадських організацій, домогосподарки і пенсіонери, незважаючи на перепони і немалі труднощі, що тоді існували, відвідували Канаду і Україну. У важкі і складні часи, я маю на увазі 40—80 роки, багато передових людей, справжніх національних патріотів України, Іаких як письменники Олесь Гончар, Юрій Смолич, Борис Олійник, Іван Драч, Володимир Бровченко, Платон Воронько, Олександр Підсуха, композитори Платон Майборода і Сергій Козак, художники Василь Касіян і Михайло Дерегус, артисти Дмитро Гнатюк і Анатолій Авдієвський, громадські діячі Катерина Колосова, Станіслав Лазебник, Семен Стефаник, академік Леонід Новиченко і багато інших, в їх числі й окремі члени Уряду, робили все можливе для єднання українців світу. І все ж в умовах тоталітарного режиму спілкування з громадськими організаціями Канади, що не належали до прогресистів, або лише намагання встановити з ними зв'язки чи, тим більше, поділяти їх погляди щодо суверенітету і самостійності української держави, часто-густо для багатьох закінчувалося накладенням "табу" або й переслідуванням.

Урядові структури України встановлювали спілкування з широкими колами канадців українського походження через ТОУК і РЗТ. Ці організа-

ції не на словах, а на ділі вели повсякденну роботу по зміцненню зв'язків Канади з Україною, послідовно боролися за мир. Вони проводили плідну культурно-просвітницьку роботу в справі ознайомлення канадської громадськості з життям в Україні, широко популяризували українську культуру, доносили інформацію про розвиток нашої економіки і науки¹⁴.

Підкреслюю, що активною об'єднуючою і організуючою силою Товариства об'єднаних українців Канади завжди виступали їх друковані органи — газети "Українське життя", "Українське слово", журнал "Юкрейнієн канадієн". Слід віддати належне громадській мужності журналістів цих видань, які, переборюючи негаразди, самовіддано працювали в ім'я дружби наших народів.

На запрошення Уряду (або з його згоди) та громадських організацій в Україну приїздили делегації працівників і активістів ТОУК і РЗТ, працівники газет, видавці, діячі літератури і мистецтва, мери ряду міст, туристи, вчителі, мистецькі колективи, їм надавалася можливість побувати в містах і селах України, зустрітися з людьми, познайомитися з визначними історичними місцями, пов'язаними з життям і діяльністю Т. Шевченка. І. Франка, Л. Українки, музеями, навчальними і науковими закладами. Вони розповідали про життя українців у Канаді, зокрема про її культуру, мистецтво, науку. Багато з них були учасниками урочистого відзначення річниць знаменних дат в житті українського народу — проголошення радянської влади в Україні та возз'єднання українських земель, ювілейних дат видатних письменників, наприклад, 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, а також наукових форумів, зокрема 9-го міжнародного Конгресу славістів у Києві. Треба підкреслити, що офіційні делегації завжди приймалися Урядом України і політичним керівництвом.

Не можна було не помітити (а про це я розповідаю на підставі власних спостережень), що багато членів делегацій ТОУК і РЗТ не були байдужими до породжених тоталітарним режимом грубого порушення національної політики та конституційних прав громадян, незаконних репресій *тощо*. На зустрічах і прийомах в Уряді і ЦК Компартії України (а такі прийоми делегацій були систематичними), у виступах на офіційних урочистостях члени делегацій ТОУК і РЗТ, як правило, займали принципову позицію в питаннях, пов'язаних з життям українського народу, зокрема стосовно мовної політики, що проводилася в Україні в руслі т. з. теорії злиття націй, незаконних політичних репресій серед інтелігенції, заборони відвідування канадськими українцями рідних сіл. Зокрема, дуже гостро вони висловлювали незадоволення мовною політикою в республіці, відсутністю справжнього її суверенітету.

Наведу два приклади. Маючи достовірну інформацію, керівництво ТОУК почало у 1965 р. виношувати думку про необхідність з'ясувати питання, що стосуються здійснення національної політики в Україні. За рішенням ЦК КП Канади, було сформовано делегацію для поїздки в Україну в складі Тим Бака — голови Комуністичної партії Канади (керівник делегації), Василя Гарасима — члена керівництва ТОУК, Вільяма Росса — секретаря провінційного комітету компартії Канади (Манітоба), Петра Кравчука — оргсекретаря ТОУК, Антона Білецького — президента Головного виконавчого комітету РЗТ, Юрія Соломона — голови провінційного комітету ТОУК (Альберта)¹⁵.

Делегація перебувала в Україні з 31 березня по 22 квітня 1967 р. Вона побувала в Києві, Полтаві і Полтавській області, у Львові та деяких районах Львівської області, містах і селах Івано-Франківщини, відвідала могилу Т. Г. Шевченка у Каневі та інші дороги українському народу місця, а також Держплан України. Міністерства культури, освіти, вищої і середньої

спеціальної освіти, Академію наук України, комітети по пресі, радіо і телебаченню при Раді Міністрів УРСР, Інститут історії партії при ЦК Компартії України, Спілку письменників України, кіностудію ім. Олександра Довженка, де й велася розмова про національну культуру, історію, мову, економіку й право. 21 квітня 1967 р. делегація мала зустріч з першим секретарем ЦК КПУ П. Ю. Шелестом, на якій обговорювалися питання, пов'язані із здійсненням національної політики в Україні. Зустрілися канадці і з секретарем ЦК КППС М. А. Сусловим у Москві¹⁶.

Член делегації Петро Кравчук зазначав: "Поїздка делегації не була чиясь особистою примхою, а кінцевою потребою з'ясувати той стан, в якому опинилась українська мова, порушувалося судочинство на Україні, заборонялося канадським українцям відвідувати рідні села. Звертання до ЦК КП Канади послати таку делегацію в Україну виходило від усіх членів крайового виконавчого комітету ТОУК. Ми хотіли знати, як здійснюється в Україні національна політика, чому скорочується число українських шкіл, найбільш у великих містах і в районних центрах, чому судять людей за закритими дверима за їх політичні переконання"¹⁷.

Всі ці питання мали принциповий характер, і постановка їх перед керівниками України в той час вимагала від членів делегації сміливості й мужності. Я не пам'ятаю випадку, щоб за повоєнні роки громадські організації чи партії іншої держави, крім ТОУК та РЗТ, так рішуче, не замислюючись над тим, чим все це може скінчитися, ставили перед керівництвом Союзу РСР і України питання про спотворення національної політики, незаконність репресій проти інакомислення тощо.

Повернувшись до Канади, делегація підготувала звіт про поїздку і опублікувала його в газеті "Українське слово" та бюлетені "Вьюпойнт" (англійською мовою), в якому об'єктивно висвітлила всі ці питання. "Я вірю, — згадував член делегації Петро Кравчук, — що колись історія належно оцінить цей звіт, нашу роль в його підготовці. Я персонально задоволений, що делегація поїхала, що звіт був опублікований двома мовами - українською і англійською. З опублікування звіту справа набрала міжнародного розголосу"¹⁸.

А ось другий приклад, який характеризує ставлення ТОУК і РЗТ до процесів, що протікали в УРСР. 21 грудня 1967 р. відзначалося 50-річчя встановлення Радянської влади в Україні. Виступаючи з привітанням на урочистостях, що проходили в палаці "Україна", керівник делегації ТОУК—РЗТ Петро Прокопчук сказав: "Українська прогресивна громадськість у Канаді сприйняла утворення Української Радянської держави не як подію формального значіння. Вона добачала в цьому велику подію в історії українського народу. Вона вбачала в цьому звершення заповітних мрій українського народу, з якого вийшла, з джерела якого вона черпала і черпає натхнення для своїх зусиль зберегти і зміцнювати свою національну ідентичність у країні свого поселення або дату свого народження, для плекання української національної культури, для збереження і передання своїм дітям і внукам мови Шевченка. Франка, Коцюбинського, Лесі Українки.

Ми розглядаємо суверенність Української Радянської держави не лише як юридичне визнання, але як діючу силу українського народу в усіх формах його багатогранного життя. Бо тільки це підносить роль українців у Канаді — людей, що кровно зв'язані з народом, вага якого в міжнародних відносинах, у боротьбі за мир є відчутною і важливою"¹⁹.

У цих словах була сформульована концепція суверенності української держави, якої вона в реальності на той час не мала.

Численні архівні документи свідчать, що ТОУК і РЗТ, як справжніх друзів, глибоко хвилювала доля України. Разом з нами вони раділи успіхам українського народу в розвитку економіки, освіти, добробуту, які так широко були представлені на ЕКСПО-67 у Монреалі. Водночас керівництво ТОУК і РЗТ систематично ставило питання про факти викривлення національної політики перед керівництвом ЦК Компартії України, урядом республіки. Товариством культурних зв'язків з українцями за кордоном, в міністерствах, відомствах і перед окремими урядовцями та діячами культури. ТОУК і РЗТ у той нелегкий час виступали в Україні активними виразниками і захисниками національної ідеї. Постановка цих нагальних проблем була продиктована єдиним безкорисливим бажанням – допомогти Україні наблизитися до заповітної мети: стати суверенною незалежною демократичною державою.

Багато хто з нас з розумінням і увагою ставився до питань, що порушувалися керівництвом ТОУК і РЗТ, але вирішити їх позитивно з відомих усім причин ми не могли²⁰. Слід зазначити, що не тільки урядове й партійне керівництво України тепло зустрічало делегації з Канади. Керівництво ТОУК, у свою чергу, приймало посланців з України, як рідних і близьких, на канадській землі. Після першої делегації діячів культури, що відвідала Канаду в 1946 р. (про це я розповідав вище), на запрошення керівництва ТОУК і РЗТ до різних міст Канади систематично приїздили художні колективи, провідні артисти, діячі науки і культури, урядовці, туристичні групи. За останнє п'ятдесятиліття на канадській землі побували сотні посланців українського народу. Через океан прибували твори українських літераторів, книги вчених, линула музика, рідна пісня. Всі, хто приїздив до Канади, мали повну можливість відвідати пам'ятні і історичні місця, пов'язані з еміграцією українців до Канади, зустрічатися з людьми, вивчати побут і культуру країни, відвідувати ферми і навчальні заклади, розповідати про життя в Україні, вирішувати нагальні питання наших взаємозв'язків, організації й прийому туристичних груп тощо з керівництвом ТОУК і РЗТ.

За минулі роки ми придбали в Канаді багато ширих друзів, в яких знаходили взаєморозуміння, непідробну ширість їх сердець, повагу і любов до нас – посланців України. Повернувшись на рідну землю, ми намагалися через засоби масової інформації донести до сердець і розуму наших співвітчизників все те, що бачили і чули в Канаді. Природньо, що всі наші виїзди до Канади здійснювалися з дозволу урядових інстанцій і за їх підтримкою.

Численні зустрічі на канадській землі сприяли зміцненню зв'язків між урядовими структурами, громадськими організаціями України і прогресивними організаціями Канади. Хотів би докладніше зупинитися на здійсненій українським урядом великій державній акції – проведенні днів України на Всесвітній виставці у Монреалі (ЕКСПО-67) у 1967 р.

Як відомо, в Радянському павільйоні на Всесвітній виставці проводилися дні союзних республік, їхньою метою було продемонструвати досягнення в політичному, економічному і культурному житті за 50 років радянської влади. Оскільки окремо українського павільйону на виставці не було, понад 2 тис. унікальних експонатів, що характеризували стан економіки і культури України, були розміщені у загальному павільйоні Радянського Союзу. Для участі у проведенні днів України на ЕКСПО-67 в Канаді урядом України була затверджена делегація у складі: Г. І. Ващенко, І. А. Пересаденка, Б. Є. Патона, В. П. Козаченка, В. М. Кавуна, Н. О. Пучковської, М. Г. Вахули, В. А. Масола, Л. І. Жаботинського. Керівником делегації було призначено мене – тодішнього заступника Голови Ради Міністрів²¹.

Урядова делегація такого рівня була першою в історії українсько-канадських зв'язків. Вона перебувала в Канаді з 18 по 26 серпня 1967 р. і за цей час взяла участь у проведенні днів Української РСР на Всесвітній виставці, а також мала зустрічі з офіційними канадськими особами, представниками української діаспори, керівництвом ТОУК і РЗТ, представниками преси, радіо, телебачення. 21 серпня делегацію приймав мер м. Монреалю п. Драпо, а 22 серпня на Всесвітній виставці відзначався День України. Вперше в історії України, яка не мала дипломатичних зв'язків з Канадою, керівництво канадської сторони на ЕКСПО-67, виявляючи до нас високі офіційні почесті, влаштувало для делегації урочистий церемоніал на Площі Націй. День України викликав великий інтерес не лише в Канаді, а й далеко за її межами. Ряд газет надрукував спеціальні сторінки з матеріалами, що розповідали про різні сфери життя України. Місцева преса, радіо, телебачення задалегідь повідомили про День України. В газетах "Монреаль стар" та інших було надруковане сердечне привітання крайового виконавчого комітету ТОУК, в якому, зокрема, говорилося: "Україна — одна з десяти найбільш розвинених промислових країн у світі — може гордитися своїм внеском у довгу історію шукання людиною волі і освіченості... Ми разом з іншими вітаємо представників України з їх Національним Днем. Ми вітаємо їх як рідних. Ми щиро бажаємо, щоб ця обставина служила підкресленням взаємної потреби, міцних зв'язків дружби і порозуміння між нашою країною і Україною... Сприяймо ж розвиткові співробітництва всіма можливими для нас засобами" —.

Пригадую, як задовго до початку урочистої церемонії трибуни і місця на Площі Націй заповнили більш як 5 тис. чоловік, в основному українці з різних кінців Канади і США. З появою української урядової делегації на трибуні ротою канадських моряків їй були віддані почесті, а на щоглу вперше в історії на канадській землі було піднято державний прапор України, і водночас хор Григорія Верьовки заспівав: "Чуєш, брате мій...". Я був свідком того, як багато присутніх на Площі у ці хвилини витирали сльози...

На прийомі, влаштованому на нашу честь керівництвом Радянського павільйону, було присутніх близько 600 чоловік, головним чином українців. Я мав нагоду зустрітися не лише з представниками офіційної влади, а й керівництвом ТОУК - Гарасимом, Гринчишиним, Прокопчаком, Кравчуком та іншими, а також з дочкою Івана Франка Ганною Франко, сином першого українського поселенця в Канаді Василем Пилипівим та ін.

На прийомі і в резиденціях я, як керівник делегації, мав зустрічі з Генеральним комісаром Всесвітньої виставки П. Дюпої, прем'єр-міністром Канади Лестором Пірсоном, іншими офіційними особами.

Хочу підкреслити, що 23 серпня Крайовий виконавчий комітет ТОУК влаштував прийом на честь Дня України на ЕКСПО-67. На прийомі були присутні, окрім урядової делегації, українські артисти і туристи, які в той час перебували в Монреалі, а також керівники багатьох провінційних відділень ТОУК і РЗТ. Ліги американських українців, редактори газети "Життя і Слово", "Українські вісті", "Канадієн юкрейн" і "Американ юкрейн". Організатори прийому по-братньому, хлібом і сіллю вітали делегацію УРСР. Теплоту почуттів канадських українців до України передав у своєму виступі на прийомі Секретар виконавчого комітету ТОУК \

Ось деякі фрагменти цього виступу: "За останні десятиріччя ми вітати в Канаді вже багато посланців українського народу. Всі вони були для нас дорогими гостями. Однак у ваших особах ми бачимо особливих гостей - посланців української радянської держави. Це вперше ми вітаємо таку достойну офіційну делегацію українського народу. **Це знаменна історична**

подія, яка має велике значення як для Канади, так і для нас — канадських українців. (Підкреслено мною. — /7. Т".)

Вчора, перед багатотисячною громадою на Площі Націй з авторитетної трибуни ЕКСПО-67 прозвучало наше рідне слово, прозвучав могутній голос нашого багатомільйонного народу. Ми горді, що наша рідна мова так виразно прозвучала в багатоголосому хорі різних народів, що беруть участь у цій виставці. Значення цього факту важко переоцінити.

Останніми роками розширилися зв'язки між Канадою і СРСР, в тому числі між Канадою і Україною. Відбувається поживлений культурний і науковий обмін, збільшується розмір торгівлі, розширюється туризм в оба боки. Будемо сподіватися, що в результаті ЕКСПО-67 між Канадою і СРСР ще більше розширяться зв'язки, від чого буде користь обом державам...

Багато канадських українців останніми роками побували на рідних землях. Колись вони виїхали світ за очі з пошматованої української землі, тепер вони їдуть в гості до рідних, до єдиного національного організму — до української радянської держави. Багато українців, однак, ще не мали можливості побувати у своїх рідних місцевостях, де вони за молодих років бігали босими ногами по стежках і доріжках, їм дуже хочеться побачити ці місця, ті великі зміни, які відбулися за радянської влади. Будемо сподіватися, що скоро створяться такі сприятливі умови, які дозволять їм мати приємність відвідати рідні свої місця...

Дорогі наші гості Ви привезли з собою аромат запашних українських полів, садів і городів. Ви привезли шум карпатських смерічок і шелест київських каштанів, свіже повітря степів і оздоровчий озон Чорного моря. Ваш приїзд ще більше зміцнить нашу національну гордість і додасть нам більшої снаги для дальшого зберігання нашої національної ідентичності. Ми плекали і плекаємо у своїх можливостях українське національне мистецтво, пісню, музику, танці, які ми черпали постійно з багатих джерел нашого народу.

Ми любили і шанували мову нашого народу, передавали її своїм дітям і онукам. І слова першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста, сказані на трибуні з'їзду письменників про потребу шанувати і розвивати українську мову, мають не тільки важливе значення для людей України, але також і для тих українців, які живуть у різних країнах на різних континентах.

Ми були і будемо з своїм народом. Ми, висловлюючись словами великого Кобзаря — Тараса Шевченка, чесно йшли, за нами нема зерна неправди. Ми і далі будемо йти цим шляхом.

Якщо з нашого боку може виглядати дещо надто претензійним, то треба зрозуміти обставини, що спонукають нас бути такими. Зрештою, до кого ж нам звертатися, коли нас хвилюють деякі речі, коли нам потрібна рада-порада, як не до рідного народу? Ми сподіваємося, що Мати-Україна нас зрозуміє, бо ж не може вона бути байдужою до своїх синів і дочок, яких злая доля багато років тому розкинула по цілому світу.

Рідні наші! Спасибі Вам ще раз за приїзд, так конче потрібний і такий своєчасний! Візьміть із собою на Україну наш доземний поклін і любов до українського народу!"²⁴

У цих проникливих словах викладено думи й устремління сотень тисяч канадських українців, яких доля відірвала від рідної домівки.

Дні України, за оцінкою преси Канади, пройшли з великим успіхом. З 18 по 24 серпня українські експонати переглянули 600 тис. чоловік. Урочисте проведення цих днів піднесло міжнародний авторитет України, сприяло подальшому зміцненню зв'язків між громадськістю нашої країни та Канади²⁵

Все вищесказане засвідчує, що повоєнні роки були позначені самовідданою працею тисяч синів і дочок канадських українців за зміцнення зв'язків і дружби з Україною та її народом. Шлях той був не менше складний і для багатьох працівників Товариства об'єднаних українців Канади і Робітничого запомогового товариства, їх старшого і молодшого покоління. Боротьба за створення атмосфери братерства між українцями Канади і Україною була метою їх життя. Ми завжди будемо пам'ятати ширість друзів українського народу, які стояли біля першовитоків наших зв'язків, і тих, хто продовжував і продовжує їх благородну справу: Матвія Шатувльського, Івана Бойчука, Петра Прокопчака, Івана Навізівського, Петра Кравчука, Василя Тересью, Михайла Короля, Миколу Гринчишина, Михайла Мокрія, Михайла Сейга, Юрія Соломона, Стенді Зенюка, Богдана Гарматюка, Степана Мацієвича, Юрія Кренца, Миколу Кардаша, Юрія Москаля, Василя Герасима, Зіновія Николишина, Марію Скрипник, Антона Білецького, Василя Хомина, Марію Прокопчак, Лері Прокопчака, Волтера Маковецького, Любов Москаль, Наталку Мохорук і багатьох, багатьох інших, чії імена назавжди будуть закарбовані на сторінках історії, як символ вірного служіння українському і канадському народам. Чимало з них були удостоєні пам'ятної медалі Т. Г. Шевченка та інших відзнак громадських організацій України²⁶.

Керівництво ТОУК і РЗТ з великою радістю зустріли прийняття українським народом Декларації про незалежність України. "Коли в серпні 1991 року Україна була проголошена незалежною, суверенною державою, — згадує голова Крайового виконавчого комітету ТОУК Петро Кравчук, — Крайовий комітет ТОУК від імені всіх членів і прихильників привітав народ України із здійсненням його заповітної мрії. Дуже хочеться дожити до тих часів, коли Україна стане на власні ноги, не буде сателітом ні Півночі, ні Заходу, а стане справжньою незалежною суверенною державою"²⁷.

Маємо всі підстави заявити, що у звершенні цього історичного акту - проголошення незалежності України — є немала заслуга ТОУК і РЗТ, інших українських громадських організацій Канади, які своєю діяльністю, моральною, а часто і матеріальною підтримкою наближали час здійснення цієї мрії.

Гадаю, що історики і України, і Канади ще не розповіли про це в усій повноті. Отже, слід подумати про підготовку й видання українською і англійською мовами кількох збірників документів і матеріалів, що зберігаються в архівах, і оприлюднити мовою документів історію становлення й розвитку взаємозв'язків ТОУК, РЗТ, інших прогресивних організацій Канади з державними структурами і громадськими організаціями України. Це було б, окрім усього іншого, доброю даниною пам'яті патріотам і подвижникам обох держав, які не на словах, а на ділі боролися за щастя українського народу.

З проголошенням України незалежною державою створено нові умови, відкрито нові можливості для єднання українців усього світу. Національна ідея, ідея побудови суверенної, незалежної, демократичної української держави, за яку віками боролися й гинули десятки тисяч українців, має стати об'єднавчою силою для здійснення цієї історичної мети в нашій спільній прабатьківщині.

¹ П е т р о Т р о н ь к о . "Навічно в пам'яті народній". — К.. 1995. — С. 146—147.

² П е т р о К р а в ч у к . Без недомовок. — К.. 1995. — С. 47.

³ Всесвітня конференція молоді. — М.. 1946. — С. 6.

- ⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України), ф. 5110, оп. 1, спр. 100, арк. 20—21.
- ⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України), ф. 1, оп. 30, спр. 596, арк. 1, 6.
- ⁶ Там же, оп. 70, спр. 579, арк. 44—45.
- ⁷ ЦДАВО України, ф. 2, оп. 13, спр. 4647, арк. 12.
- ⁸ Там же, арк. 14.
- ⁹ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 6187, арк. 70—72.
- ¹⁰ П е т р о К р а в ч у к . Назв, праця. — С. 63.
- ¹¹ Там же. — С. 65.
- ¹² Там же. - С. 182.
- ¹³ Там же. - С. 237.
- ¹⁴ ЦДАВО України, ф. 5110, оп. 1, спр. 1041, арк. 1.
- ¹⁵ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 25, спр. 106, арк. 78.
- ¹⁶ Там же.
- ¹⁷ П е т р о К р а в ч у к . Назв, праця. - С. 108. 111.
- ¹⁸ Там же. - С. 120.
- ¹⁹ Там же. -С. 115.
- ²⁰ ЦДАВО України, ф. 2, оп. 13, спр. 27—33, арк. 58—61; ЦДАГО України, ф. 1, оп. 94, спр. 6384, арк. 115-116; ЦДАВО України, ф. 5110, оп. 1, спр. 2373, арк. 29.
- ²¹ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 24, спр. 6384, арк. 97.
- ²² Там же, спр. 6386, арк. 128.
- ²³ Там же. оп. 94, спр. 6384, арк. 107—108.
- ²⁴ Там же, арк. 142—144.
- ²⁵ Там же, арк. 105.
- ²⁶ ЦДАВО України, ф. 5110, оп. 1, спр. 1586, арк. 14-15.
- ²⁷ П е т р о К р а в ч у к . Назв, праця. — С. 284. 285.